

Evaluation of Factors Affecting Tourism Development Case Study: Bojnourd City

Saeed Shoraka ^a, Katayoun Alizadeh ^{a*}, Hamid Jafari ^a

^a. *Department of Geography, Islamic Azad University, Mashhad Branch, Mashhad, Iran*

Abstract

The development of tourism in each region depends on the conditions and characteristics of that region, so identifying the factors affecting the development of tourism in each region is the first step for the development of tourism there. The current research tries to evaluate the influencing factors on the tourism development of Bojnord city, considering the natural and human background of the region. This research is applied in terms of purpose and is a part of descriptive-analytical research. The statistical population in the current research consisted of two groups, the first group included the hosts and custodians of tourism units, after identifying and determining the most important places and tourist attractions in Bojnord city, which were 75, a total of 300 people were selected as a statistical sample, and the second group included experts related to the affairs Tourism, a total of 50 people were selected as a statistical sample for this group. The findings of the research showed that among the factors affecting the development of tourism from the point of view of the trustees, among the 4 main indicators, the highest average was related to the environmental index with an average of 4.1 and the lowest average was related to the socio-cultural index with an average of 3.08. Also, according to experts, among the factors affecting the development of tourism, the highest average is related to "infrastructural factors" with 3.8 and the lowest average is related to "social-cultural factors" and equal to 1.3. The final results obtained in the current research were determined, the key strategic factors obtained from the current research can be placed in the focus of attention of managers and planners in Bojnord, it has created a suitable possibility for the sustainable development of the region based on tourism, causing the region to achieve a favorable position in the field of tourism in the field domestic and even international and transform North Khorasan and Bojnord city into a stable and competitive international tourism destination, which will lead to economic prosperity and ultimately lead to job creation, productivity of local industries, increasing the economic power of the city and consequently increasing the income of the region's governing organizations .

Keywords: Tourism, Tourism Development, Bojnourd City

---

*. Corresponding author (E-mail: katayounalizadeh.1999@gmail.com)

<http://doi.org/10.22059/JUT.2022.340958.1025>

Received: 9 April 2022; Received in revised form: 15 June 2022; Accepted: 9 August 2022

Copyright © 2022 The Authors. Published by University of Tehran. This is an open access article under the CC BY license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Extended Abstract

Introduction

Identifying key and effective factors in the field of tourism is the first step in planning this field; because until these factors are identified, achieving sustainable tourism development will not be easy. Also, one of the main factors in developing the tourism sector is the regional view and its comprehensive development. It must be planned in a systemic process for its development and prosperity; because in planned development, tourism can create direct and indirect economic, social, cultural, environmental, and political benefits and a significant share of national and regional development. Bojnourd city in North Khorasan province is one of the tourist destinations of Iran due to its geographical location and having more than 75 tourist attractions, which is a golden opportunity for tourism development. However, there are problems in the tourism sector in the city, including: poor planning and management, lack of a plan and strategy for tourism in the above plans, weakness in infrastructure facilities and tourism services, weak culture of tourist reception, weak education and Advertising in the field of tourism has challenged the development of this sector. Therefore, it is clear that the mere existence of tourist attractions and potentials in a region cannot bring economic development and growth to society. In this direction, countless factors are involved concerning the host community, the guest community, management policies, the quality of tourism spaces, and so on. According to the issues raised, the most important purpose of this study is to identify and analyze the components and factors affecting the development of tourism industry in Bojnourd to provide a roadmap to clarify the issues facing the tourism industry and identify bottlenecks and priorities, and also, helped planners and politicians in enhancing development plans. In the following, it seeks to answer the question: -What factors have the greatest impact on the development of tourism in Bojnourd city?

Methodology

The present study is applied and

descriptive-analytical research in terms of purpose and nature, respectively. The method of data collection is also library and field. The statistical population in the present study consisted of two groups. The first group includes the hosts and trustees of tourism units. According to Cochran's formula, a total of 300 people as a statistical sample. The second group includes experts related to tourism in Bojnourd, a total of 50 people were selected as a statistical sample for this group. The analysis was presented using the Friedman test, Pearson correlation coefficient, and simple linear regression to model and examine the correlation between variables.

Results and discussion

According to the respondents, among the factors affecting tourism development in Bojnourd city, the highest average is related to "environmental factors," equal to 4.163. Also, the lowest average is related to "economic-infrastructure factors," equal to 2.837. The coefficients of skewness and elongation for all research indicators are in the range (2 and 2-), so according to the coefficients of skewness and elongation, the assumption of normal data for the indicators is confirmed. According to experts, among the factors affecting the development of tourism in Bojnourd city, the highest average is related to "environmental factors" and equal to 3.849 and the lowest average is related to "economic-infrastructure factors" and is equal to 2.697. The correlation coefficient between economic-infrastructure factors with cultural-social factors ($r = 0.704$), institutional-managerial factors ($r = 0.522$) and environmental factors ($r = 0.508$) is positive and significant. The correlation coefficient between socio-cultural factors with institutional-managerial factors ($r = 0.395$) and environmental factors ($r = 0.401$) is positive and significant. The correlation coefficient between institutional-managerial and environmental factors ($r = 0.768$) is positive and significant. The correlation coefficient between economic-infrastructure factors with cultural-social factors ($r = 0.500$) and institutional-managerial factors ($r = 0.435$) is positive and significant. The correlation coefficient between institutional-managerial

and environmental factors ($r = 0.641$) is positive and significant. In addition, from the point of view of the trustees, the result of t-test is a sample of the average of environmental, economic-infrastructure, institutional-managerial, and cultural-social factors, and from the point of view of the host group, economic-infrastructure, environmental, socio-cultural, and institutional-managerial are effective in the development of tourism in Bojnourd. Also, in the study of this group questionnaire, it was found that the average of environmental factors is 4.163, the average of economic-infrastructure factors is 3.837, the average of institutional-managerial factors is 3.576, the average socio-cultural factors is 3.086, so from the point of view of this group, environmental factors have the greatest role in attracting tourists to Bojnourd.

Conclusion

The results obtained from the study indicators' description from the perspective of both trustees and experts among the

factors affecting tourism development in Bojnourd, the highest average was related to "infrastructure and environmental factors," and the lowest average was related to "socio-cultural factors." In the study of the relationship between the research variables, which was done using the correlation coefficient, it was found that there was a positive and significant relationship between the studied factors.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

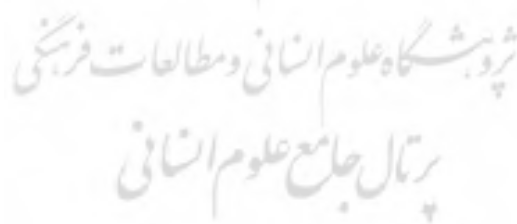
All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work.

Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the scientific consultants of this paper.

ارزیابی عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری

نمونه موردی: شهر بجنورد

سعید شرکا - گروه جغرافیا، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد مشهد، مشهد، ایران
کتایون علیزاده^۱ - گروه جغرافیا، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد مشهد، مشهد، ایران
حمید جعفری - گروه جغرافیا، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد مشهد، مشهد، ایران

چکیده

رونق گردشگری در هر منطقه تابع شرایط و ویژگی‌های آن منطقه می‌باشد بنابراین شناسایی عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری هر منطقه نخستین گام برای توسعه گردشگری آنجا است. پژوهش حاضر سعی دارد، به ارزیابی عوامل تأثیرگذار بر توسعه گردشگری شهر بجنورد با توجه به بستر طبیعی و انسانی منطقه بپردازد. این پژوهش از نظر هدف کاربردی و جزو تحقیقات توصیفی - تحلیلی می‌باشد. جامعه آماری در پژوهش حاضر دو گروه بودند، گروه اول شامل میزبانان و متولیان واحدهای گردشگری که بعد از شناسایی و تعیین مهم‌ترین اماکن و جاذبه‌های گردشگری شهرستان بجنورد که ۷۵ مورد بودند در مجموع ۳۰۰ نفر به‌عنوان نمونه آماری انتخاب شدند و گروه دوم شامل کارشناسان مرتبط با امور گردشگری که در مجموع ۵۰ نفر به‌عنوان نمونه آماری برای این گروه انتخاب شدند. یافته‌های تحقیق نشان داد در میان عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری از نظر متولیان، از بین ۴ شاخص اصلی، بیشترین میانگین مربوط به شاخص زیست‌محیطی با میانگین ۴/۱ و کمترین میانگین مربوط به شاخص اجتماعی - فرهنگی با میانگین ۳/۰۸ بوده است. همچنین از نظر کارشناسان، در میان عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری، بیشترین میانگین مربوط به "عوامل زیرساختی" با ۳/۸ و کمترین میانگین مربوط به "عوامل اجتماعی - فرهنگی" و برابر ۳/۱ به‌دست آمده است. نتایج نهایی به‌دست آمده در پژوهش حاضر مشخص شد، عوامل کلیدی استراتژیک حاصل از پژوهش حاضر می‌تواند در کانون توجه مدیران و برنامه‌ریزان در بجنورد قرار گرفته، امکانی مناسب برای توسعه پایدار منطقه بر پایه گردشگری پدید آورده، موجب دستیابی منطقه به موقعیت مطلوب در زمینه گردشگری در عرصه داخلی و حتی بین‌المللی و تبدیل خراسان شمالی و شهرستان بجنورد به یک مقصد گردشگری بین‌المللی پایدار و رقابتی شوند که، موجب شکوفایی اقتصادی گردیده و در نهایت منجر به اشتغال‌زایی، بهره‌وری صنایع محلی، افزایش توان اقتصادی شهرستان و به تبع آن افزایش درآمد سازمان‌های اداره‌کننده منطقه گردد.

واژگان کلیدی: گردشگری، توسعه گردشگری، شهر بجنورد.

مقدمه

گردشگری یکی از پویاترین صنایع جهان است که به سرعت در حال رشد است. سازمان ملل متحد این صنعت را به منزله یکی از ابزارهای اصلی توسعه اقتصادی، اشتغال و منبعی برای کسب درآمد بیشتر به رسمیت شناخته است (پلوئی و همکاران، ۱۳۹۸: ۲). برنامه ریزان و سیاست گذاران توسعه نیز از فعالیت‌های گردشگری به عنوان رکن اصلی توسعه شهرها یاد می‌کنند (ابراهیمی و طیبی، ۱۳۹۸: ۱۴۰). چراکه؛ شهرهای گردشگری به دلیل نقش غالب گردشگری در توسعه خود غالباً منحصربه‌فرد در نظر گرفته شده است (Wu et al, 2015: 138). بر این اساس امروزه گردشگری به یکی از موتورهای محرکه توسعه شهری و بازسازی آن تبدیل شده است (اقبالی و همکاران، ۱۴۰۰: ۲). اما توسعه گردشگری فرایند پیچیده‌ای است که عوامل توسعه بین‌المللی و ملی و گروه‌های درگیر با سیاست، دولت، برنامه‌ریزی و قانون‌گذاری را در برمی‌گیرد (موسوی و همکاران، ۱۳۹۶: ۵۰). برای موفقیت و توسعه گردشگری، شناخت روابط جوانب توسعه باید مورد توجه قرار بگیرند (Chris, 2012: 341). زیرا، توسعه گردشگری در سال‌های اخیر به مانند شمشیر دو لبه عمل کرده است که در کنار منافع آن، هزینه‌هایی را هم بر جامعه محلی تحمیل کرده است. این پیامدها بر اساس نوع و میزان به سه دسته اجتماعی-فرهنگی، اقتصادی و زیست‌محیطی تقسیم‌بندی شده‌اند (Qin et al, 2019: 1).

یکی از اصلی‌ترین عناصر جذب گردشگری در هر منطقه، جاذبه‌های گردشگری هستند که مهم‌ترین بخش از سیستم گردشگری به شمار می‌آید، با وجود این، یک مکان یا یک رویداد به تنهایی قدرت زیادی برای جذب گردشگر ندارد، بلکه باید دیگر اجزای سیستم گردشگری هم در مکان دارای جاذبه مهیا شوند (قاسمی و واشقانی فراهانی، ۱۳۹۷: ۲۲). در این محیط‌های بی‌ثبات، باید قابل‌اتکاترین رویکردها و روش‌ها را برای برنامه‌ریزی برگزینند، به گونه‌ای که کلیه جنبه‌های تأثیرگذار این صنعت را فراگیرد تا بتوان با اشراف بر آن‌ها به تهیه برنامه‌ای جامع اقدام کرد (پلوئی و همکاران، ۱۳۹۸: ۴). شناسایی عوامل کلیدی و موثر در حوزه گردشگری اولین گام در برنامه‌ریزی این حوزه است؛ زیرا تا زمانی که این عوامل موثر شناسایی نشوند، دستیابی به توسعه پایدار گردشگری آسان نخواهد بود. همچنین یکی از عامل‌های اساسی در توسعه بخش گردشگری، نگاه منطقه‌ای و همه‌جانبه توسعه آن است؛ یعنی باید در فرایندی سیستمی برای توسعه و رونق آن برنامه‌ریزی کرد چرا که در صورت برنامه‌ریزی و توسعه برنامه‌ریزی شده، گردشگری قادر است منافع مستقیم و غیرمستقیم اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، محیطی و سیاسی را ایجاد و سهم قابل توجهی از توسعه ملی و منطقه‌ای را به خود اختصاص بدهد (موسوی و همکاران، ۱۳۹۸: ۶۲). در واقع در برنامه‌ریزی توسعه گردشگری پایدار، هرگونه برنامه‌ریزی برای توسعه گردشگری در آینده با رویکرد توسعه پایدار باید انجام شود و توجه اساسی آن به حفظ محیط‌زیست در کنار سود اقتصادی و حفظ محیط اجتماعی-فرهنگی است (Tao & Wall, 2009: 93). معمولاً گردشگری آثار متفاوت و چشمگیری بر منطقه گردشگر پذیر بر جای می‌گذارد با توجه به پیچیدگی و گستردگی فعالیت‌های گردشگری آثار ناشی از آن نیز بر ابعاد به هم پیوسته بسیاری دارد که باید در مطالعه آثار گردشگری به آن‌ها توجه شود (Mason, 2015: 26).

مطالعات و ادبیات پژوهش نشان داده است که گردشگری کشور ما با وجود جاذبه‌های بسیار زیاد در مقابل بعضی از کشورها که بیش از یک دهه است به این موضوع پرداخته‌اند، موضوع قابل تأمل و تازه‌ای است که ضروری است به سرعت از منابع استفاده و بهره‌برداری شود و مورد مطالعه قرار گیرد. در این میان، شهرستان بجنورد در استان خراسان شمالی با توجه به موقعیت جغرافیایی و همچنین با دارا بودن بیش از ۷۵ جاذبه گردشگری، یکی از مقاصد گردشگری ایران بوده که یک فرصت طلایی برای توسعه گردشگری به شمار می‌رود. اما وجود مسائل و مشکلات موجود در بخش گردشگری در این شهرستان از جمله: ضعف برنامه‌ریزی و مدیریت، فقدان برنامه و راهبرد مدون برای گردشگری در طرح‌های فرادست، ضعف در امکانات زیربنایی و خدمات گردشگری، ضعف فرهنگ پذیرش گردشگر، ضعف آموزش و تبلیغات در زمینه گردشگری توسعه این بخش را با چالش روبرو کرده است. بنابراین؛ واضح است تنها وجود جاذبه‌ها و پتانسیل‌های گردشگری در یک منطقه نمی‌تواند توسعه و رشد اقتصادی را برای جامعه به همراه داشته باشد. در این

مسیر عوامل بی‌شماری در رابطه با جامعه میزبان، جامعه میهمان، سیاست‌های مدیریتی، کیفیت فضاهای گردشگری و... نقش دارند. با توجه به مباحث مطرح شده مهم‌ترین هدف از این پژوهش شناسایی و تحلیل مؤلفه‌ها و عوامل تأثیرگذار بر توسعه صنعت گردشگری در شهر بجنورد است تا با ارائه نقشه راه سهم ناچیزی در شفاف‌سازی مسائل پیش روی صنعت گردشگری و شناسایی گلوگاه‌ها و اولویت‌ها داشته و به برنامه ریزان و سیاست‌مداران این حوزه در تدوین برنامه‌های توسعه‌ای یاری رساند. در ادامه به دنبال پاسخگویی به این سؤال می‌باشد که چه عواملی بیشترین تأثیرگذاری را بر توسعه گردشگری شهرستان بجنورد دارد؟

در زمینه عوامل مؤثر بر گردشگری در داخل و خارج مطالعات نسبتاً گسترده‌ای انجام شده است در این بخش سعی شده به‌طور کلی در مورد مطالعات در زمینه عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری پرداخته شود. حکمت نیا (۱۳۹۹) در پژوهشی با عنوان ارزیابی عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری شهر میبد به مطالعه این موضوع پرداخته است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد ۳۰ نامگر در قالب ۵ عامل (موقعیت نسبی - تاریخی، امکانات - خدمات و زیرساخت‌ها، مدیریتی - نهادی، اجتماعی - امنیتی، طبیعی - اقلیمی) در منطقه مورد مطالعه مؤثر بر توسعه گردشگری تاریخی - فرهنگی بوده است که از میان عامل‌های بارگذاری شده، عامل موقعیت نسبی و تاریخی شهر میبد با ۵ نامگر و مقدار ویژه ۷٫۶۵ درصد مهم‌ترین عامل و عامل طبیعی و اقلیمی با ۳ نامگر و مقدار ویژه ۱٫۹۳ کم‌اهمیت‌ترین عامل مؤثر بر توسعه گردشگری تاریخی - فرهنگی در منطقه بوده است. پلوئی و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر توسعه صنعت گردشگری سلامت ایران در افق ۱۴۱۴ پرداخته‌اند و با استفاده از ادبیات پژوهش و مصاحبه ۲۸ معیار شناسایی شده‌اند. از جمله: مشارکت بخش خصوصی در حوزه گردشگری، تنوع در ارائه خدمات گردشگری، تصویر ذهنی مقصد گردشگری (رضایتمندی از ارائه خدمات گردشگری و گردشگری سلامت)، سرمایه‌گذاری، جهانی‌شدن خدمات، زیرساخت‌های سخت گردشگری، زیرساخت‌های نرم گردشگری، فناوری و تکنولوژی روز دنیا، آژانس‌های مسافرتی، سطح رقابت‌پذیری کشور، نیروی انسانی متخصص، تبلیغات و بازاریابی موثر، هزینه خدمات گردشگری، دسترسی به خدمات گردشگری، هوش فرهنگی و اجتماعی، نوآوری در گردشگری، پیوستگی میان اجزای زنجیره گردشگری، ثبات سیاسی و اقتصادی، رویکرد سیاست خارجی ایران در قبال سیاست خارجه کشورهای جهان، رویکرد سیاست خارجه جهان در خصوص ایران، موقعیت ژئوپلیتیک ایران، توانایی پاسخ‌گویی به تقاضای حوزه سلامت در جهان، قوانین ملی، قوانین بین‌المللی، کیفیت و استاندارد خدمات گردشگری، پوشش بیمه‌ای بین‌المللی، وجود جاذبه‌های محیطی و انسان‌ساخت در حوزه گردشگری، رعایت مسائل زیست‌محیطی.

عفت و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهشی به تحلیل عوامل کلیدی تأثیرگذار بر توسعه پایدار گردشگری شهرستان صومعه‌سرا پرداخته‌اند و به این نتیجه رسیدند که ۲۷ عامل در توسعه گردشگری این شهر تأثیرگذار است که عامل امنیت بیشترین تأثیرگذاری را داشته و عوامل سرمایه‌گذاری بخش دولتی و شیوه مدیریت و هماهنگی سازمان‌ها در رتبه دوم و عوامل شبکه حمل‌ونقل منطقه‌ای، فرهنگ جامعه میزبان، هزینه اقامت و مناظر طبیعی در مراتب بعدی قرار دارد. کمترین تأثیرگذاری نیز به عوامل فعالیت‌های سرگرم‌کننده و بازارهای محلی اختصاص داشته است. بیضایی و صداقتی (۱۳۹۸) در مقاله‌ای با عنوان برنامه‌ریزی توسعه گردشگری پایدار، شناسایی عناصر پایه و ارزیابی وضعیت مطالعه موردی: شهرستان بجنورد پرداخته‌اند و به این نتیجه رسیدند که در دسته عناصر طبیعی پارک بابا امان و روستای اسفندان و در دسته عناصر فرهنگی مجموعه فرهنگی تفریحی بش قارداش، آیین خانه مخم، حسینیه جاجرمی و موسیقی محلی به‌عنوان عناصر پایه در گردشگری شهرستان مطرح هستند که می‌توانند زمینه‌ساز تحقق گردشگری پایدار باشند. رضایی و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهشی به تحلیل عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری شهر یاسوج پایتخت طبیعت ایران پرداختند و به این نتیجه رسیدند که وجود جاذبه‌های طبیعی بکر و زیبا، تمایل عمومی مردم این شهر نسبت به توسعه گردشگری و وجود جاذبه‌های مذهبی مهم‌ترین نقاط قوت و شرایط آب‌وهوایی مطلوب، موقعیت میان راهی و هم‌جواری با استان‌های

گردشگر دیگر، مشارکت بخش خصوصی در طرح‌ها و برنامه‌های مرتبط با گردشگری مهم‌ترین نقاط فرصت و کمبود زیرساخت‌های گردشگری، کیفیت کم سیستم حمل‌ونقل و کمبود امکانات اقامتی مطلوب را مهم‌ترین موانع این حوزه برشمرد. آقاجانی و فراهانی فرد (۱۳۹۴) در پژوهشی با عنوان گردشگری مذهبی و عوامل موثر بر آن (مطالعه موردی ایران) پرداخته‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند که گردشگری از نگاه اسلام اهمیت بسیاری دارد و می‌توان آینده گردشگری مذهبی در ایران را مثبت ارزیابی کرد. زرآبادی و بهار (۱۳۹۲)، به ارزیابی عوامل موثر در توسعه صنعت گردشگری منطقه آزاد چابهار با بهره‌گیری از روش فرایند تحلیل شبکه‌ای (ANP) پرداخته‌اند و به این نتیجه رسیده است که از میان شاخص‌های موردبررسی، «زیرساخت‌های گردشگری» و «توان اقتصادی» بیشترین سهم را در توسعه منطقه ایفا می‌کنند و وجود فرصت‌های شغلی، جاذبه‌های ورزشی - تفریحی و برخورداری از جذابیت‌های طبیعی نقاط قوت و جاذب در کنار سرمایه‌گذاری‌های زیربنایی مهم‌ترین رهیافت‌های توسعه گردشگری این منطقه هستند و از طرفی دیگر کمبود زیرساخت‌ها و ضعف تبلیغات به‌عنوان موانع اساسی در راه رسیدن به توسعه گردشگری هستند. عبدالمنافی و ازکیا (۱۳۹۰) در پژوهشی با عنوان عوامل موثر بر صنعت گردشگری منطقه روستایی کلاردشت را مورد مطالعه قرار داده‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند که مشارکت مردم و متصدیان مربوطه کشور در امر حفاظت محیط‌زیست جهانی، میراث فرهنگی و طبیعت، به‌عنوان یک عامل موثر می‌تواند به توسعه صنعت جهانگردی کشور کمک نماید و پیش‌شرط‌های چون آموزش و اطلاع‌رسانی به مردم در نحوه برخورد با گردشگر و گردشگری از طریق توسعه نهادها و سازمان‌های مرتبط، توسعه برنامه‌های تبلیغاتی برای معرفی جاذبه‌های طبیعی و تاریخی موردنیاز برای توسعه گردشگری می‌باشند. استیکر و هارتمن (۲۰۱۹)، در پژوهشی به ارزیابی وضعیت پایداری گردشگری را در شهر دوبرونیک با استفاده از ۲۹ معیار و ۵۹ شاخص وضعیت پایداری گردشگری را در شهر دوبرونیک مبنای بررسی خود قرار دادند نتایج نشان از تناسب و مطلوبیت شاخص‌ها، برای بررسی پایداری گردشگری با توجه به مکان و زمان در اختیار دارد اما وضعیت پایداری گردشگری شهر را پایدار ارزیابی نکردند. کلیپوایز و زردوا (۲۰۱۲)، در پژوهشی به ارزیابی توسعه گردشگری در یک محیط در حال تغییر پرداخته‌اند و به این نتیجه رسیدند که گردشگری پایدار و مسائل پایداری بویژه در کشورهای در حال توسعه باید به‌صورت ویژه موردتوجه قرار گیرد. ترکیب آگاهی و مدیریت زیست محیطی در صنعت گردشگری یک گام مهم در تضمین اجرای سیاست‌های زیست محیطی و قوانین کار گردشگری است. با توجه به مطالب گفته‌شده و مطالعات صورت گرفته مشاهده می‌شود باینکه تحقیقات متعددی در زمینه گردشگری و عوامل موثر بر آن صورت گرفته است اما نتایج ضدونقیضی در محدوده‌ها مطالعاتی گوناگون به‌دست‌آمده که ممکن است دلایل متفاوتی داشته باشد. در این پژوهش نیز عوامل موثر بر توسعه گردشگری شهر بجنورد مورد تحلیل و مطالعه قرار می‌گیرد. اما از آنجایی که بسیاری از این مطالعات با کمبود داده و اطلاعات روبه‌رو بوده‌اند، به‌صورت توصیفی پژوهش خود را انجام داده‌اند و مطالعات بسیار اندکی از روش‌های کمی - کیفی بهره برده‌اند. داخل کشور نیز اغلب مطالعات انجام‌شده مربوط به تعریف گردشگری، اثرات گردشگری و اکوتوریسم بوده‌اند.

مبانی نظری

صنعت گردشگری یکی از پویاترین بخش‌های در حال توسعه اقتصاد جهان و عامل مهمی در توسعه اجتماعی و اقتصادی مناطق و کشورها است (Kozhokulov et al, 2019: 1). گردشگری می‌تواند با تمرکز بر طبیعت و مکان‌های گردشگری طبیعی و یا با محوریت جاذبه‌های انسان‌ساخت در شهرها انجام شود (Timothy, 2005: 13). هرگاه منابع گردشگری (طبیعی، فرهنگی - اجتماعی و ...) با امکانات گردشگری همراه شوند به جاذبه تبدیل می‌شوند (ضرغام، ۱۳۸۱: ۱۵). شناسایی و معرفی ویژگی‌ها، جذابیت‌ها و توانایی‌های بالقوه و بالفعل جاذبه‌ها از ارکان اساسی صنعت گردشگری و معیاری برای تعیین ظرفیت پذیرش گردشگر، برنامه‌ریزی توسعه گردشگری است (سازمان میراث فرهنگی و گردشگری استان تهران، ۱۳۸۵، ۱۱۲). ویژگی سطح محیطی یا زمینه‌ای غیرقابل کنترل بودن آن است. مؤلفه‌های محیطی که در

این بعد قرار دارند از لحاظ جغرافیایی شامل محیط‌های بین‌المللی (دور) و ملی (نزدیک) و از لحاظ ماهیت شامل محیط‌های اقتصادی، سیاسی و اجتماعی - فرهنگی می‌شوند. نرخ سرمایه‌گذاری، اشتغال، تغییرات جمعیتی، فرایند قانون‌گذاری و ... از جمله، شاخص‌هایی هستند که با استفاده از آن‌ها اطلاعات مناسب جهت ارزیابی وضعیت و شرایط محیطی به دست می‌آید. مدیریت شهری می‌تواند با بررسی شرایط محیطی فرصت‌ها و تهدیدها را شناسایی و در برنامه‌ریزی‌ها مورد توجه قرار دهد (عباسی کارجگان، ۱۳۹۵: ۱۴۷).

طبیعت گردشگری در هر جامعه‌ای متأثر از عوامل پیچیده و درهم بافته سیاسی و اقتصادی و همچنین ویژگی‌های جغرافیایی است که دیگران را مجذوب خود می‌کند و در بیشتر پژوهش‌ها به این موارد پرداخته شده است (هال و جنکینز، ۱۳۹۲: ۱۱). شورای جهانی گردشگری چهار عامل اصلی توانمندی محیطی، خطمشی، توانمندی موقعیت گردشگری، زیرساخت‌ها و منابع طبیعی و فرهنگی را از ارکان اصلی که سبب انتخاب یک مقصد برای گردشگری می‌شود، معرفی کرده است (چراغعلی خانی و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۰۷۳). هیانگ و پنگ نیز در پژوهشی به این نتیجه رسیدند که شش عامل جاذبه‌ها، حمل‌ونقل، هزینه‌ها، امنیت، بازار مناسب و عوامل طبیعی مهم‌ترین عوامل در حوزه گردشگری‌اند (Huang. & Peng, 2012: 458).

هرچند عوامل مؤثر بی‌شماری در توسعه گردشگری نقش دارند و مدیریت و تعامل بین آن‌ها، توسعه گردشگری را شکل می‌دهد، ولی سه عامل در توسعه صنعت گردشگری عبارت‌اند از: گردشگران، مردم منطقه و ویژگی‌های مقصد (الوانی و پیروزبخت، ۱۳۸۵، ۱۱۲)

در پژوهشی از فطرس و همکارانش عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری را در سه گروه کلی تقسیم کرده است: الف) متغیرهای سمت تقاضا: به مجموعه‌ای از متغیرهای اقتصادی، اجتماعی و طبیعی منطقه مبدأ اطلاق می‌شود. متغیرهای همچون انگیزه‌های سفر گردشگران، فرهنگ و سن مردم و شرایط جغرافیایی و میزان درآمد و میزان فراغت، انتظارات مصرف‌کنندگان و سیاست‌های مالی و نظارتی بر مخارج جهان گردان می‌توان برشمرد؛ ب) عوامل سمت عرضه: به مجموعه‌ای از متغیرهای اقتصادی، اجتماعی و طبیعی منطقه گردشگر پذیر اطلاق می‌شود که در ترجیحات و انگیزه‌های گردشگران در ورود به منطقه گردشگر پذیر تأثیرگذار هستند از جمله، متغیرهای اقتصادی در منطقه گردشگر پذیر. می‌توان به شاخص درآمد واقعی مردم، میزان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، سطح توسعه‌یافتگی، زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات و همچنین سطح زیرساخت حمل‌ونقل، میزان رقابت و کیفیت عرضه محصول جهانگردی و مقررات اقتصادی موجود در کشور میزبان (فطرس و همکاران، ۱۴۰۰: ۴). ج) عوامل ارتباطی: متغیرهای ارتباطی نیز به آن دسته از متغیرهای اطلاق می‌شود که در دو کشور با یکدیگر مرتبط‌اند. از جمله تبلیغات منطقه گردشگر فرست در گردشگر پذیر، نرخ ارز، مدت‌زمان و هزینه سفر (شاه‌آبادی و سیاح، ۱۳۹۲:).

به‌طور کلی عوامل بی‌شماری در توسعه صنعت گردشگری در یک کشور نقش دارند و ارتباط و تعامل بین آن‌ها، توسعه گردشگری را شکل می‌دهد. سه عامل اصلی در توسعه گردشگری عبارت‌اند از: گردشگران، مردم منطقه و ویژگی‌های مقصد. در یک نگاه کلی، برخی عوامل مؤثر بر توسعه صنعت گردشگری عبارت‌اند از:

- وجود امکانات رفاهی و اقامتی برای گردشگران
- امنیت کافی برای گردشگران
- وجود جاده‌های وسیع و استاندارد
- وجود خدمات بهداشتی در مراکز اقامتی و بین جاده‌ای
- وجود قوانین مناسب برای ورود و خروج گردشگران
- تبلیغات مناسب
- شرایط طبیعی و اقلیم مناسب

برخورد رفتارهای مناسب فرهنگی (الوانی و پیروز بخت، ۱۳۸۵: ۲۱). در یک جمع‌بندی کلی می‌توان گفت نخستین شرط موفقیت در توسعه گردشگری هر منطقه، وجود زیرساخت‌های مناسب و مدیریت عاقلانه و مدبرانه در عرصه‌های سیاسی، فرهنگی و اجتماعی و مانند این‌هاست. دومین شرایط برای تضمین موفقیت مدیریت گردشگری، آمایش جاذبه‌های منطقه و ایجاد تسهیلات و امکاناتی است که دسترسی به جاذبه‌ها را بیش‌ازپیش آسان کند.

روش پژوهش

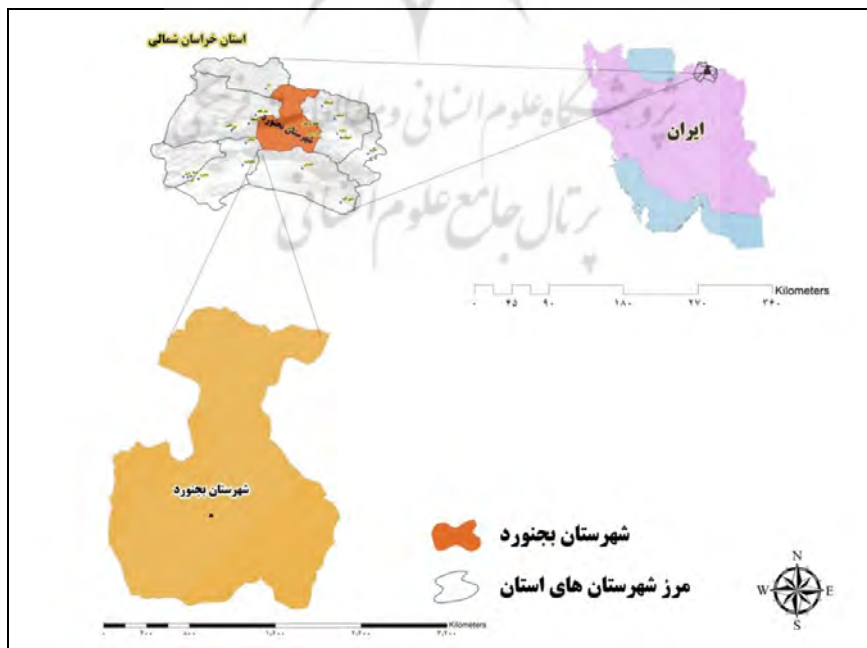
پژوهش حاضر، از نظر هدف کاربردی است و از لحاظ ماهیت مطالعه، در زمره تحقیقات توصیفی - تحلیلی است. روش گردآوری اطلاعات نیز کتابخانه‌ای و میدانی است. در روش کتابخانه‌ای، اطلاعات با مراجعه به اسناد و مدارک موجود در کتابخانه‌ها، منابع معتبر در اینترنت به دست آمد و در روش میدانی از مشاهده و تکمیل پرسشنامه بهره گرفته شد. جامعه آماری در پژوهش حاضر از دو گروه تشکیل شدند. گروه اول شامل میزبانان و متولیان واحدهای گردشگری و گروه دوم شامل کارشناسان مرتبط با امور گردشگری شهرستان بجنورد بودند. بر اساس اطلاعات اداره کل سازمان صنایع‌دستی و گردشگری استان خراسان شمالی تعداد ۷۵ مرکز و جاذبه گردشگری موجود در سطح شهرستان بجنورد وجود دارند که با احتساب وجود ۲ نفر متولی و مسئول در هر مرکز گردشگری و همچنین بر اساس فرمول کوکران در مجموع تعداد ۳۰۰ نفر به عنوان نمونه آماری به دست آمد همچنین جامعه آماری برای گروه دوم شامل کارشناسان و صاحب‌نظران مرتبط با امور گردشگری بودند که از هر سازمانی (میراث فرهنگی، صنایع‌دستی و گردشگری خراسان شمالی و شهرستان بجنورد، استانداری خراسان شمالی، فرمانداری بجنورد و سازمان برنامه‌وبودجه) ۱۰ نفر به عنوان نمونه آماری انتخاب شدند و در مجموع تعداد ۵۰ نفر به عنوان نمونه آماری برای این گروه انتخاب شدند و در نهایت از روش نمونه‌گیری غیر احتمالی سهمیه‌ای که تعداد نمونه‌ها از قبل مشخص و از متخصصین بودند، انتخاب شد. پرسشنامه در قالب طیف لیکرت طراحی شد و روایی پرسشنامه موردنظر به روش مصاحبه‌ای توسط ۱۵ نفر از اساتید و کارشناسان برنامه‌ریزی گردشگری و برنامه‌ریزی شهری انجام شد و پایایی پرسشنامه‌ها نیز با آلفای کرونباخ (۰/۹۳۴) برای شهروندان و ۰/۸۴۹ برای کارشناسان) محاسبه شد که عامل‌های هر ۲ پرسشنامه از نظر پایایی در سطح کاملاً مناسبی قرار دارد و قابلیت اعتماد (پایایی) عامل‌های پرسشنامه و کل سؤالات پرسشنامه مورد تأیید می‌باشد. به‌منظور تجزیه‌وتحلیل داده‌های جمع‌آوری شده از پرسشنامه و همچنین ارزیابی عوامل موثر بر توسعه گردشگری شهری از نرم‌افزار SPSS بهره گرفته شده است. تجزیه‌وتحلیل‌های ارائه‌شده با استفاده از تکنیک‌های آماری آزمون فریدمن، ضریب همبستگی پیرسون، رگرسیون خطی ساده جهت مدل‌بندی و بررسی همبستگی میان متغیرها استفاده شده است. شاخص‌های پژوهش در جدول ۱ آورده شده است.

جدول ۱. شاخص‌های پژوهش

منبع	گویه	شاخص
جاوید و اسدی، ۱۳۹۶- جاوید و همکاران، ۱۳۹۴- سهرابی پور و جوادی، ۱۳۹۳- طالبی و همکاران، ۱۳۹۶- مروت و همکاران، ۱۳۹۷- حکمت نیا، ۱۳۹۹-	شناخت قابلیت‌ها و ظرفیت‌های گردشگری، ایجاد کسب‌وکار و فرصت شغلی جدید، تجهیزات و تسهیلات رویدادهای گردشگری، زیبایی و کیفیت معماری شهری، کیفیت زیرساخت‌های جاده‌ای، نماگرهای امکانات با تقاضای گردشگران، مهیا بودن زیرساخت‌های بانکی و ارزی،	عوامل اقتصادی - زیرساختی
جاوید و اسدی، ۱۳۹۶- دلشاد، ۱۳۹۶- بذرافشان و سامانی، ۱۳۹۹- حکمت نیا، ۱۳۹۹-	آموزش نیروی انسانی، امنیت، فرهنگ مهمان‌نوازی، فرهنگ و آداب رسوم منطقه، اطلاع‌رسانی و تبلیغات در مورد توانایی‌ها و جاذبه‌های گردشگری منطقه، بالا بودن سطح آگاهی مردم محلی منطقه،	عوامل فرهنگی - اجتماعی
جاوید و اسدی، ۱۳۹۶- جاوید و همکاران، ۱۳۹۴- بذرافشان و سامانی، ۱۳۹۹- حکمت نیا، ۱۳۹۹-	مدیریت و هماهنگی، حمایت از برنامه‌های گردشگری، میزان توجه دولت به برنامه‌ریزی و سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری، حمایت سازمان‌های غیردولتی و بنیادهای مربوطه، جوابگویی صریح و سریع مسئولان و مدیران شهری و گردشگری در صورت بحران و بروز اتفاق خاص،	عوامل نهادی - مدیریتی
مروت و همکاران، ۱۳۹۷- بذرافشان و سامانی، ۱۳۹۹- حکمت نیا، ۱۳۹۹-	مقررات زیست‌محیطی، شفافیت و پایداری مقررات زیست‌محیطی، میزان تأکید دولت بر گردشگری و مسافرت پایدار، توجه به اکوسیستم، توجه مردم محلی به توسعه پایدار و حفظ محیط‌زیست و منابع طبیعی، تأثیرات اقلیم و آب‌وهوا،	عوامل زیست‌محیطی

محدوده مورد مطالعه

از لحاظ موقعیت جغرافیایی شهرستان بجنورد در گستره شمال شرقی ایران بین ۵۷ درجه و ۱۷ دقیقه تا ۵۷ درجه و ۲۸ دقیقه طول شرقی و ۳۷ درجه و ۱۳ دقیقه تا ۳۷ درجه و ۵۰ دقیقه عرض شمالی واقع شده است. شهرستان بجنورد به مرکزیت شهر بجنورد، بخش‌های مرکزی و شمالی استان خراسان شمالی را به خود اختصاص داده و از شمال با کشور ترکمنستان، از شرق به شهرستان شیروان، از غرب به شهرستان مانه و سملقان و از جنوب به شهرستان‌های اسفراین و جاجرم محدود می‌شود. این شهرستان با مساحت حدود ۶۵۶۳ کیلومتر مربع ۲ شهر، ۲ بخش، ۸ دهستان و ۱۵۳ آبادی دارد. این شهرستان در حال حاضر دارای ۲ بخش (مرکزی و گرمخان) و ۵ دهستان (گرمخان، گیفان، بدرانلو، بابا امان، آلاداغ) است و برابر آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ دارای ۳۲۴۰۸۳ نفر جمعیت است.

شکل ۱. موقعیت جغرافیایی محدوده مورد مطالعه

جدول ۲. انواع جاذبه‌های گردشگری طبیعی و انسان ساخت در شهرستان بجنورد

تعداد	تعداد	جاذبه‌های گردشگری
پرسشنامه‌های توزیع شده		
۱۰	۵	مناظر و مراکز طبیعی
۲۰۰	۱۰ مورد (۱۳۳۵ نفر ساکن)	مناطق و روستاهای نمونه و هدف گردشگری
۳۰	۱۴	مراکز صنایع دستی
۱۰	۵	واحد‌های بوم گردشگری
۵۰	۲۳	بقاع متبرکه
۴۰	۱۷	آثار تاریخی
۳۰۰	۷۵	مجموع

یافته‌ها و بحث

مشخصات فردی شرکت کننده در تحقیق شامل جنسیت، سن، شغل و سطح سواد مورد بررسی قرار گرفت. از نظر جنسیت، ۷۳/۶ درصد "مرد" و ۲۶/۴ درصد "زن" بوده‌اند، از نظر سن ۱۲/۴ درصد "بین ۲۱ تا ۳۰ سال"، ۲۵/۱ درصد "بین ۳۱ تا ۴۰ سال"، ۴۹/۲ درصد "بین ۴۱ تا ۵۰ سال"، ۱۰/۰ درصد "بین ۵۱ تا ۶۰ سال" و ۳/۳ درصد "بیشتر از ۶۰ سال" بوده، شغل ۳۷/۱ درصد "کشاورزی و دامداری"، ۶/۷ درصد "کارمند بخش خصوصی"، ۳۱/۸ درصد "کارمند دولتی"، ۵ درصد "آزاد"، ۳/۳ درصد "کارگر"، ۱۳ درصد "خانه‌دار" و ۳ درصد "محصل" بوده همچنین از لحاظ سواد، سطح سواد ۱۸/۴ درصد "سیکل"، ۲۳/۴ درصد "دیپلم"، ۸/۴ درصد "فوق دیپلم"، ۳۴/۸ درصد "لیسانس" و ۱۵/۱ درصد "فوق لیسانس و بالاتر" بوده است. از کل کارشناسان شرکت کننده در پژوهش، ۵۲/۰ درصد "مرد" و ۴۸/۰ درصد "زن" بوده‌اند. سن ۱۰ درصد "بین ۲۵ تا ۳۴ سال"، ۶۴ درصد "بین ۳۵ تا ۴۴ درصد" و ۲۶ درصد "بین ۴۵ تا ۵۴ سال" بوده و از نظر میزان تحصیلات ۳۸ درصد "کارشناسی"، ۳۴ درصد "کارشناسی ارشد" و ۲۸ درصد "دکتری" بوده است. از نظر رشته شغلی و سمت اداری، ۶۰ درصد "کارشناس"، ۲۸ درصد "مدیر میانی" و ۱۲ درصد "مدیر اجرایی - عملیاتی" بوده است.

در ادامه پاسخ‌های پرسشنامه میزبانان و متولیان واحدهای گردشگری در چهار بخش اقتصادی - زیرساختی، فرهنگی - اجتماعی، نهادی - مدیریتی و زیست محیطی مورد بررسی قرار گرفت. با توجه به جدول ۳ از نظر پاسخ دهندگان، در میان عوامل موثر بر توسعه گردشگری در شهرستان بجنورد، بیشترین میانگین مربوط به "عوامل زیست محیطی" و برابر ۴/۱۶۳ و کمترین میانگین مربوط به "عوامل اقتصادی - زیرساختی" و برابر ۲/۸۳۷ است. ضرایب چولگی و کشیدگی برای همه شاخص‌های پژوهش در بازه (۲- تا ۲) قرار دارند، سپس با توجه به ضرایب چولگی و کشیدگی فرض نرمال بودن داده‌ها برای این شاخص‌ها تأیید می‌شود.

جدول ۳. توصیف میزبانان و متولیان گردشگری بر اساس شاخص‌های پژوهش

نام متغیر	تعداد	کمترین مقدار	بیشترین مقدار	میانگین	انحراف معیار	چولگی	کشیدگی
عوامل اقتصادی - زیرساختی	۳۰۰	۱/۷۸۶	۴/۴۲۹	۲/۸۳۷	۰/۷۵۷	۰/۵۳۷	-۰/۵۸۱
عوامل فرهنگی - اجتماعی	۳۰۰	۱/۷۵	۴/۶۲۵	۳/۰۸۶	۰/۷۳۶	۰/۴۳۱	-۰/۴۴۸
عوامل نهادی - مدیریتی	۳۰۰	۲	۴/۵۳۸	۳/۵۶۷	۰/۷۷۴	-۰/۴۰۹	-۱/۲۲۶
عوامل زیست محیطی	۳۰۰	۲/۵۷۱	۵	۴/۱۶۳	۰/۵۸۹	-۰/۹۰۶	۰/۳۴۳

با توجه به جدول شماره ۴ از نظر کارشناسان، در میان عوامل موثر بر توسعه گردشگری در شهرستان بجنورد، بیشترین میانگین مربوط به "عوامل زیست محیطی" و برابر ۳/۸۴۹ و کمترین میانگین مربوط به "عوامل اقتصادی - زیرساختی"

و برابر ۲/۶۹۷ است. ضرایب چولگی و کشیدگی برای همه شاخص‌های پژوهش در بازه (۲ و -۲) قرار دارند، پس با توجه به ضرایب چولگی و کشیدگی فرض نرمال بودن داده‌ها برای این شاخص‌ها تأیید می‌شود.

جدول ۴. توصیف کارشناسان بر اساس شاخص‌های پژوهش

نام متغیر	تعداد	کمترین مقدار	بیشترین مقدار	میانگین	انحراف معیار	چولگی	کشیدگی
عوامل اقتصادی - زیرساختی	۵۰	۱/۶۴۳	۳/۸۵۷	۲/۶۹۷	۰/۵۰۸	-۰/۲۳۱	-۰/۱۰۷
عوامل فرهنگی - اجتماعی	۵۰	۱/۸۵۷	۴/۱۴۳	۳/۱۱۷	۰/۵۹	-۰/۶۳۱	-۰/۳۲۵
عوامل نهادی - مدیریتی	۵۰	۲/۵۲۶	۳/۸۴۲	۳/۲۴۵	۰/۳۶۸	-۰/۲۱۲	-۰/۴۴۹
عوامل زیست‌محیطی	۵۰	۲/۱۴۳	۴/۸۵۷	۳/۸۴۹	۰/۷۱۳	-۱/۰۱۱	۱/۲۷۲

رابطه بین متغیرهای تحقیق از نظر متولیان گردشگری: با توجه به مندرجات جدول ۵ ضریب همبستگی میان عوامل اقتصادی - زیرساختی با عوامل فرهنگی - اجتماعی ($r = 0/704$)، عوامل نهادی - مدیریتی ($r = 0/522$) و عوامل زیست‌محیطی ($r = 0/508$) مثبت و معنادار است. ضریب همبستگی میان عوامل فرهنگی - اجتماعی با عوامل نهادی - مدیریتی ($r = 0/395$) و عوامل زیست‌محیطی ($r = 0/401$) مثبت و معنادار است. ضریب همبستگی میان عوامل نهادی - مدیریتی با عوامل زیست‌محیطی ($r = 0/768$) مثبت و معنادار است. مقدار معناداری متناظر با این ضرایب کوچک‌تر از ۰/۰۵ به‌دست‌آمده است.

جدول ۵. نتایج آزمون همبستگی از نظر متولیان گردشگری

نام متغیر	عوامل اقتصادی - زیرساختی	عوامل فرهنگی - اجتماعی	عوامل نهادی - مدیریتی
عوامل فرهنگی - اجتماعی	ضریب همبستگی پیرسون ۰/۷۰۴ مقدار معناداری ۰/۰۰۰		
عوامل نهادی - مدیریتی	ضریب همبستگی پیرسون ۰/۵۲۲ مقدار معناداری ۰/۰۰۰	۰/۳۹۵ ۰/۰۰۰	
عوامل زیست‌محیطی	ضریب همبستگی پیرسون ۰/۵۰۸ مقدار معناداری ۰/۰۰۰	۰/۴۰۱ ۰/۰۰۰	۰/۷۶۸ ۰/۰۰۰

رابطه بین متغیرهای تحقیق از نظر کارشناسان: با توجه به مندرجات جدول شماره ۶ ضریب همبستگی میان عوامل اقتصادی - زیرساختی با عوامل فرهنگی - اجتماعی ($r = 0/500$) و عوامل نهادی - مدیریتی ($r = 0/435$) مثبت و معنادار است. ضریب همبستگی میان عوامل نهادی - مدیریتی با عوامل زیست‌محیطی ($r = 0/641$) مثبت و معنادار است. مقدار معناداری متناظر با این ضرایب کوچک‌تر از ۰/۰۵ به‌دست‌آمده است.

جدول ۶. نتایج آزمون همبستگی پرسشنامه کارشناسان

نام متغیر	عوامل اقتصادی - زیرساختی	عوامل فرهنگی - اجتماعی	عوامل نهادی - مدیریتی
عوامل فرهنگی - اجتماعی	ضریب همبستگی پیرسون ۰/۵ مقدار معناداری ۰/۰۰۰		
عوامل نهادی - مدیریتی	ضریب همبستگی پیرسون ۰/۴۳۵ مقدار معناداری ۰/۰۰۲	۰/۱۹۹ ۰/۱۶۵	
عوامل زیست‌محیطی	ضریب همبستگی پیرسون ۰/۳۴۱ مقدار معناداری ۰/۰۹۲	-۰/۲۲۲ ۰/۱۲۱	۰/۶۴۱ ۰/۰۰۰

همچنین از دیدگاه متولیان نتیجه آزمون t تک نمونه‌ای برای متغیرهای "اقتصادی - زیرساختی"، "فرهنگی - اجتماعی"، "نهادی - مدیریتی" و "زیست‌محیطی" نتایج به‌صورت زیر است:

مطابق مندرجات جدول ۷، برای متغیرهای "فرهنگی - اجتماعی"، "نهادی - مدیریتی" و "زیست‌محیطی" مقدار معناداری کوچک‌تر از ۰/۰۵ به دست آمده است که نشان می‌دهد میانگین این شاخص‌ها با عدد ۳ اختلاف معناداری دارد و در پاسخ به این سؤال‌ها اکثر گروه میزبانان گزینه‌های خیلی زیاد و زیاد با کدهای ۵ و ۴ را انتخاب کرده‌اند. پس به صورت کلی می‌توان گفت میانگین عوامل "زیست‌محیطی"، "اقتصادی - زیرساختی"، "نهادی - مدیریتی" و "فرهنگی - اجتماعی" در حد مطلوب است و از نظر گروه میزبانان عوامل اقتصادی - زیرساختی، زیست‌محیطی، فرهنگی و اجتماعی و نهادی - مدیریتی در توسعه گردشگری بجنورد مؤثرند. همچنین در بررسی پرسشنامه این گروه مشخص شد میانگین عوامل زیست‌محیطی برابر ۴/۱۶۳، میانگین عوامل اقتصادی - زیرساختی برابر ۳/۸۳۷، میانگین عوامل نهادی - مدیریتی برابر ۳/۵۶۷، میانگین عوامل فرهنگی - اجتماعی برابر ۳/۰۸۶ است. بنابراین از دیدگاه این گروه عوامل زیست‌محیطی بیشترین نقش را در جذب گردشگران به شهر بجنورد دارد.

جدول ۷. نتایج آزمون t تک نمونه‌ای - از دیدگاه میزبانان

نام متغیر	آماره t	درجه آزادی	Sig.	میانگین	اختلاف میانگین با عدد ۳
عوامل اقتصادی - زیرساختی	-۳/۷۱۹	۲۹۸	۱/۰۰۰	۳/۸۳۷	-۰/۱۶۳
عوامل فرهنگی - اجتماعی	۲/۰۲۲	۲۹۸	۰/۰۱۱	۳/۰۸۶	۰/۰۸۶
عوامل نهادی - مدیریتی	۱۲/۶۶۱	۲۹۸	۰/۰۰۰	۳/۵۶۷	۰/۵۶۷
عوامل زیست‌محیطی	۳۴/۱۷۱	۲۹۸	۰/۰۰۰	۴/۱۶۳	۱/۱۶۳

از دیدگاه کارشناسان نتیجه آزمون t تک نمونه‌ای برای متغیرهای "اقتصادی - زیرساختی"، "فرهنگی - اجتماعی"، "نهادی - مدیریتی" و "زیست‌محیطی" نتایج به صورت زیر است:

مطابق مندرجات جدول ۸ برای متغیرهای "نهادی - مدیریتی" و "زیست‌محیطی" مقدار معناداری کوچک‌تر از ۰/۰۵ به دست آمده است که نشان می‌دهد میانگین این شاخص‌ها با عدد ۳ اختلاف معناداری دارد و در پاسخ به این سؤال‌ها اکثر کارشناسان گزینه‌های خیلی زیاد و زیاد با کدهای ۵ و ۴ را انتخاب کرده‌اند. پس به صورت کلی می‌توان گفت میانگین عوامل "اقتصادی - زیرساختی"، "نهادی - مدیریتی" و "زیست‌محیطی" در حد مطلوب است و از نظر کارشناسان همه عوامل زیرساختی، زیست‌محیطی و نهادی - مدیریتی و اجتماعی - فرهنگی در توسعه گردشگری بجنورد مؤثرند.

همچنین در بررسی پرسشنامه کارشناسان مشخص شد میانگین عوامل زیرساختی برابر ۳/۸۴۹، میانگین عوامل زیست‌محیطی برابر ۳/۸۴۹، میانگین عوامل نهادی - مدیریتی برابر ۳/۲۴۵، میانگین عوامل فرهنگی - اجتماعی برابر ۳/۱۱۷ و میانگین عوامل اقتصادی برابر ۳/۶۹۷ است. بنابراین از دیدگاه کارشناسان نیز عوامل زیرساختی و زیست‌محیطی بیشترین نقش را در جذب گردشگران به شهر بجنورد دارد.

جدول ۸. نتایج آزمون t تک نمونه‌ای - از دیدگاه کارشناسان

نام متغیر	آماره t	درجه آزادی	Sig.	میانگین	اختلاف میانگین با عدد ۳
عوامل اقتصادی - زیرساختی	-۴/۲۱۲	۴۹	۱/۰۰۰	۳/۸۴۹	-۰/۳۰۳
عوامل فرهنگی - اجتماعی	۱/۴۰۴	۴۹	۰/۰۸۴	۳/۱۱۷	۰/۱۱۷
عوامل نهادی - مدیریتی	۴/۷۱۳	۴۹	۰/۰۰۰	۳/۲۴۵	۰/۲۴۵
عوامل زیست‌محیطی	۸/۴۱۵	۴۹	۰/۰۰۰	۳/۶۹۷	۰/۸۴۹

مقایسه نظرات دو گروه میزبانان و کارشناسان

جهت مقایسه شاخص‌های پژوهش از نظر دو گروه از آزمون t گروه‌های مستقل استفاده شده است. با توجه به مندرجات جدول ۹ برای متغیرهای "نهادی - مدیریتی" و "زیست‌محیطی" مقدار معناداری آزمون t گروه‌های مستقل کوچک‌تر از

۰/۰۵ به دست آمده است. بنابراین میانگین این متغیرها در دو گروه میزبانان و کارشناسان اختلاف معناداری دارد و به طور معناداری در میزبانان بیشتر است.

میانگین "عوامل اقتصادی - زیرساختی" در شهروندان برابر ۳/۸۳۷ و بیشتر از میانگین این متغیر در کارشناسان (۳/۶۹۷) است. میانگین "عوامل فرهنگی - اجتماعی" در شهروندان برابر ۳/۰۸۶ و کمتر از میانگین این متغیر در کارشناسان (۳/۱۱۷) است. میانگین "عوامل نهادی - مدیریتی" در شهروندان برابر ۳/۵۶۷ و بیشتر از میانگین این متغیر در کارشناسان (۳/۲۴۵) است. میانگین "عوامل زیست محیطی" در شهروندان برابر ۴/۱۶۳ و بیشتر از میانگین این متغیر در کارشناسان (۳/۸۴۹) است.

جدول ۹. مقایسه متغیرهای تحقیق در دو گروه میزبانان و کارشناسان

نام متغیر	گروه	تعداد	میانگین	انحراف معیار	آماره t	Sig.
عوامل اقتصادی - زیرساختی	کارشناسان	۵۰	۳/۸۴۹	۰/۵۰۸	-۱/۶۶۲	۰/۱
	میزبانان	۲۹۹	۲/۸۳۷	۰/۷۵۷		
عوامل فرهنگی - اجتماعی	کارشناسان	۵۰	۳/۱۱۷	۰/۵۹	۰/۳۳۱	۰/۷۴۱
	میزبانان	۲۹۹	۳/۰۸۶	۰/۷۳۶		
عوامل نهادی - مدیریتی	کارشناسان	۵۰	۳/۲۴۵	۰/۳۶۸	-۴/۶۸۶	۰/۰۰۰
	میزبانان	۲۹۹	۳/۵۶۷	۰/۷۷۴		
عوامل زیست محیطی	کارشناسان	۵۰	۳/۶۹۷	۰/۷۱۳	-۳/۳۹	۰/۰۰۱
	میزبانان	۲۹۹	۴/۱۶۳	۰/۵۸۹		

تقدیر و تشکر

بنا به اظهار نویسنده مسئول، این مقاله حامی مالی نداشته است.

نتیجه گیری

به منظور پیشگیری از توسعه ناموزون مقصدهای گردشگری ضرورت دارد که برنامه ریزی ویژه هر منطقه مورد توجه قرار گیرد زیرا برنامه ریزی منطقه ای فرایندی برای تنظیم و هماهنگ کردن برنامه های مختلف اقتصادی و اجتماعی با نیازها و امکانات محلی و منطقه ای است و می تواند باعث انطباق ویژگی های منطقه ای با برنامه های کلان ملی شود. توسعه متعادل و هماهنگ مناطق، پیش نیازی بسیار مهم برای رسیدن به توسعه و پیشرفت یکپارچه منطقه به شمار می رود. یکی از مشکلات اصلی در کشورهای در حال توسعه تمرکز فعالیت ها در چند نقطه خاص و توزیع نامتوازن آن ها در پهنه سرزمین است. با توجه به اینکه شهر بجنورد دارای جاذبه های طبیعی فراوان و موقعیت عالی جغرافیایی و وجود صنایع دستی و گردشگری است با بهره گیری مناسب از این ظرفیت ها می تواند بر توسعه شهر و شهرستان موثر باشد بنابراین تحقیق حاضر باهدف شناسایی عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری شهر بجنورد انجام گرفت که نتایج زیر به دست آمد:

نتایج به دست آمده از توصیف شاخص های مورد بررسی هم از نگاه متولیان و هم کارشناسان در میان عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری در شهر بجنورد، بیشترین میانگین مربوط به "عوامل زیرساختی و زیست محیطی و کمترین میانگین مربوط به "عوامل اجتماعی - فرهنگی" بوده اند. همچنین در بررسی رابطه بین متغیرهای تحقیق که با استفاده از ضریب همبستگی انجام گرفت مشخص شد میان عوامل مورد بررسی ارتباط مثبت و معناداری وجود داشته است.

عوامل کلیدی استراتژیک حاصل از پژوهش حاضر می تواند در کانون توجه مدیران و برنامه ریزان در بجنورد قرار گرفته و امکانی مناسب برای توسعه پایدار شهرستان بر پایه گردشگری پدید آورد. این امر می تواند موجب شکوفایی اقتصادی گردیده و در نهایت منجر به اشتغال زایی، بهره وری صنایع محلی، افزایش توان اقتصادی شهرستان و به تبع آن

افزایش درآمد سازمان‌های اداره‌کننده منطقه گردد. همچنین از نتایج به‌دست‌آمده می‌توان پیش‌بینی کرد که بیشتر عوامل کلیدی روند مثبت دارند و باگذشت زمان، تغییرات مثبتی در توسعه گردشگری شهر و شهرستان بجنورد خواهند داشت. از جمله موارد: بهبود روند احساس امنیت، بهبود و استانداردسازی امکانات و خدمات، مسئولیت‌پذیری و مشارکت مردم در ارتباط با حفظ و نگهداری امکانات، معرفی و اطلاع‌رسانی به مردم در ارتباط با آثار تاریخی و فرهنگی، برگزاری جشنواره‌های فصلی و فرهنگی، همکاری و تعامل بین سازمان‌ها و داشتن برنامه و سیاست مشخص، استفاده از روش‌های نوین تبلیغاتی، مشارکت بخش خصوصی در احیای پتانسیل‌های گردشگری طبیعی شهرستان بجنورد، معرفی و آگاه کردن مردم از وجود جاذبه‌های خاص انسان‌ساخت در منطقه، شناسایی فرصت‌های کارآفرینی و معرفی آن‌ها به کارآفرینان علاقه‌مند و حمایت مالی و مادی آن‌ها، آگاه شدن مردم در ارتباط با مزایای وجود گردشگر، تسهیل در روند سرمایه‌گذاری که همه این عوامل تأثیرات مثبت زیادی بر عامل‌های توسعه گردشگری خواهند داشت.

در ادامه جهت دستیابی به اهداف پژوهش پیشنهادهایی به شرح زیر ارائه شده است.

- برنامه‌ریزی منطقه‌ای و به‌کارگیری آن برای توسعه گردشگری شهرستان
- باز توزیع مکانی و زمانی گردشگران از طریق شناسایی و معرفی منابع جاذبه‌های گردشگری تاریخی طبیعی و فرهنگی برای توسعه انواع دیگر گردشگری از طریق شناسایی جامعه هدف و تبلیغ از طریق فضای مجازی
- شناسایی و معرفی جاذبه‌های زمستانی (بخصوص معرفی گردنه اسدلی) برای جذب گردشگران در این فصل
- توزیع فضایی کسب‌وکارها و فعالیت‌ها در سطح مناطق گردشگری
- ایجاد خوشه‌ها و شبکه‌های هم‌پیوند بین منابع و عناصر گردشگری
- مشارکت دادن افراد محلی در طرح‌ها و برنامه‌ها به‌منظور ذینفع کردن آن‌ها در گردشگری و حمایت از آن‌ها در برگزاری جلسات و تدوین برنامه‌های آموزشی برای مردم شهرستان جهت آگاه کردن آن‌ها نسبت به اهمیت داشته‌های خود به‌منظور کاهش تأثیرات نامطلوب گردشگری
- بهبود زیرساخت‌های اقامتی و غذایی متناسب با استانداردها
- تخصیص اعتبارات لازم برای تحقیقات بازاریابی، به‌منظور شناسایی گروه‌های هدف و متناسب کردن فعالیت‌های بازاریابی با گروه‌های هدف مختلف به‌منظور افزایش کارآمدی تلاش‌های بازاریابی و تبلیغات
- برگزاری جشنواره‌های موسیقی سنتی، نمایشگاه‌های صنایع دستی، رویدادهای ورزشی، به‌منظور کاهش فصلی بودن تقاضای گردشگری شهرستان بجنورد و استان خراسان شمالی
- بهبود زیرساخت‌های حمل‌ونقل از جمله فرودگاه شهرستان بجنورد و ایجاد و توسعه راه‌آهن مشهد - گرگان در توسعه گردشگری استان خراسان شمالی و شهرستان بجنورد می‌تواند نقش چشمگیری داشته باشد.
- اختصاص اعتبارات کافی به‌منظور شناسایی نقاط و توانایی‌های گردشگری استان خراسان شمالی و شهرستان بجنورد و مناسب‌سازی آن‌ها

منابع

- (۱) اقبالی، مرضیه؛ متولی، صدرالدین؛ جانباز قبادی، غلامرضا؛ غلامی، سارا (۱۴۰۰) بررسی تأثیر ابعاد اجتماعی تاب‌آوری شهری بر توسعه پایدار گردشگری مطالعه موردی: شهر محمودآباد، گردشگری شهری، دوره ۸، شماره ۳، صص. ۱۶-۱.
- (۲) آقاجانی، معصومه و فراهانی فرد، سعید (۱۳۹۴) گردشگری مذهبی و عوامل موثر بر آن (مطالعه موردی ایران)، فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان، دوره ۳، شماره ۹، صص. ۴۳-۶۶.
- (۳) بذرافشان، مرتضی و سامانی، سحر (۱۳۹۸) عوامل موثر بر توسعه گردشگری کشاورزی مطالعه موردی: شهرستان جهرم، مطالعات مدیریت گردشگری، دوره ۱۴، شماره ۴۷، صص. ۲۲۰-۱۹۳.
- (۴) برنز، پیتر (۱۳۹۰) درآمدی بر مردم‌شناسی گردشگری، ترجمه هاجر هوشمندی، چاپ دوم، تهران: افکار.

- ۵) بیضایی، میترا و صداقتی، عاطفه (۱۳۹۸) برنامه‌ریزی توسعه گردشگری پایدار و شناسایی عناصر پایه مطالعه موردی شهرستان بجنورد، فصلنامه جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، دوره ۳۰، پیاپی ۷۳، شماره ۱، صص. ۱۲۶-۱۱۱.
- ۶) پلوئی، کیوان؛ فضل، صفر؛ درویشی سه تلانی، فرهاد؛ بیات، روح‌الله؛ قادری، اسماعیل (۱۳۹۸) اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر توسعه صنعت گردشگری سلامت ایران در افق ۱۴۱۴ با رویکرد مدل‌سازی ساختاری تفسیری، گردشگری و توسعه، دوره ۸، شماره ۳، صص. ۱-۲۹.
- ۷) جاوید، مجید و اسدی، حسن (۱۳۹۶) نقش رسانه‌های جمعی در توسعه گردشگری ورزشی، پژوهش‌های فیزیولوژی و مدیریت در ورزش، دوره ۹، شماره ۴، صص. ۲۹-۴۳.
- ۸) جاوید، مجید؛ نقی پور، بهنام؛ الماسی، حسن (۱۳۹۴) گردشگری ورزشی و اثرات اقتصادی آن بر جوامع میزبان، مطالعات مدیریت ورزشی، دوره ۷، شماره ۳۲، صص. ۱۳-۳۲.
- ۹) چراغلی خانی، علی؛ رضا علی، عماد؛ خوش‌لهجه، سید علی (۱۳۹۹) رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر انتخاب مکان هدف گردشگری در صنعت گردشگری ایران با استفاده از مدل دیمتل، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دوره ۵۲، شماره ۳، صص. ۱۰۸۱-۱۰۷۱.
- ۱۰) حکمت‌نیا، حسن (۱۳۹۹) ارزیابی عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری شهر میبد، فصلنامه گردشگری شهری، دوره ۷، شماره ۲، صص ۷۱-۸۴.
- ۱۱) حیدری چپانه، رحیم؛ راحلی، حسین؛ فکری، فاطمه (۱۳۹۶) ارزیابی جاذبه‌های گردشگری شهری با استفاده از مدل ارزش‌گذاری مشروط، مطالعه موردی: جاذبه گردشگری شورابیل اردبیل، فصلنامه گردشگری شهری، دوره ۴، شماره ۱، صص ۷۰-۵۷.
- ۱۲) دلشاد، علی (۱۳۹۶) تحلیل عوامل مؤثر بر توسعه و تکامل مقصدهای گردشگری، گردشگری و توسعه، دوره ۶، شماره ۱، صص. ۱۴۹-۱۳۵.
- ۱۳) رضایی، محمدرضا؛ تازش، یوسف؛ حیدری، علی‌اکبر (۱۳۹۷) تحلیل عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری شهر یاسوج، فصلنامه اندیشه جغرافیایی، دوره ۱۰، شماره ۱۹، صص. ۱۲۴-۱۴۶.
- ۱۴) زرآبادی، زهرا سادات سعیده، و عبدالله، بهار (۱۳۹۲) عوامل مؤثر در توسعه صنعت گردشگری منطقه آزاد چابهار با بهره‌گیری از روش فرایند تحلیل شبکه‌ای ANP، نشریه علمی پژوهشی، انجمن علمی معماری و شهرسازی ایران، دوره ۴، شماره ۶، صص. ۴۸-۳۷.
- ۱۵) سازمان میراث فرهنگی و گردشگری استان تهران (۱۳۸۵) طرح جامع توسعه گردشگری استان تهران.
- ۱۶) سهرابی پور، شعله و جوادی، مجید (۱۳۹۳) شناسایی عوامل بیرونی و درونی استان هرمزگان در زمینه گردشگری ورزشی و اولویت‌بندی شاخص‌های تأثیرگذار بر آن بر اساس مدل SWOT، رویکردهای نوین در مدیریت ورزشی، دوره ۲، شماره ۵، صص. ۳۷-۴۷.
- ۱۷) شاه‌آبادی، ابوالفضل و سیاح، علی (۱۳۹۲) تأثیر زیرساخت‌های اقتصادی بر گردشگری (رویکرد پنل دیتا)، برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، دوره ۲، شماره ۷، صص. ۲۵-۴۳.
- ۱۸) طالبی، حدیث؛ مدیری، محمود؛ طرهانی، فرزاد (۱۳۹۶) اولویت‌بندی مؤلفه‌های توسعه گردشگری در ایران با رویکرد تصمیم‌گیری چندمعیاره ترکیبی فازی مطالعه موردی: سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری ایران، مجله برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، دوره ۶، شماره ۲۰، صص. ۹۴-۱۱۴.
- ۱۹) عباسی کارجگان، داوود (۱۳۹۵) طراحی و تدوین الگوی مناسب مدیریت گردشگری در شهر تهران، رساله دکتری رشته مدیریت گردشگری، دانشگاه علامه طباطبائی، استاد راهنما، غلامرضا کاظمین و مهدی کروی.
- ۲۰) عبدالمنافی، طاهره و ازکیا، مصطفی (۱۳۹۰) عوامل مؤثر بر صنعت گردشگری در منطقه روستایی کلاردشت، پژوهش‌های ترویج و آموزش کشاورزی، دوره ۴، شماره ۱، صص. ۹۷-۱۱۱.
- ۲۱) عفت، ضیا، استعلاجی؛ علیرضا، فلاح تبار نصر اله؛ شریعت پناهی، مجیدولی (۱۳۹۸) تحلیل عوامل کلیدی تأثیرگذار بر توسعه پایدار گردشگری (مطالعه موردی: شهرستان صومعه‌سرا)، جغرافیای فضای گردشگری، دوره ۸، شماره ۳۲، صص. ۷۹-۹۴.
- ۲۲) فطرس، محمدحسن؛ ایمانی خوشخو، محمدحسین؛ سرلک، احمد؛ حسینی صالحی، سیدمحمد (۱۴۰۰) مطالعه تطبیقی تأثیر

- عوامل موثر در گردشگری بین‌المللی در کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه منتخب با تأکید بر شاخص نهادی ICRG (شاخص راهنمای بین‌المللی ریسک کشوری)، گردشگری و توسعه، دوره ۱۰، شماره ۳، صص. ۱۵-۱.
- ۲۳) قاسمی، ایرج و اشقانی فراهانی، گلستا (۱۳۹۷) تحلیل شبکه‌ای جاذبه‌ها در برنامه‌ریزی گردشگری (مطالعه موردی: جاذبه‌های شهرستان کاشان)، گردشگری شهری، دوره ۵، شماره ۱، صص. ۲۱-۳۴.
- ۲۴) مروت، حبیب؛ سالم، علی‌اصغر؛ خادم نعمت الهی، محبوبه (۱۳۹۷) شناسایی عوامل موثر بر تقاضای گردشگری خارجی، فصلنامه پژوهشنامه اقتصادی، دوره ۱۸، شماره ۶۹، صص. ۳۰۶-۲۷۵.
- ۲۵) موحد، علی؛ جاودان، مجتبی؛ غنی پور تفرشی، مرضیه (۱۳۹۹) تحلیل ادراک ذینفعان از پایداری اثرات گردشگری در شهر لاهیجان، فصلنامه گردشگری شهری، دوره ۷، شماره ۱، صص. ۱۵-۱.
- ۲۶) موسوی، میرنجف؛ کهکی، فاطمه سادات؛ جلالیان، سید اسحاق (۱۳۹۶) تدوین سناریوهای عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری استان آذربایجان غربی، با استفاده از سناریو ویزارد، فصلنامه گردشگری شهری، دوره ۴، شماره ۳، صص ۶۱-۴۹.
- ۲۷) موسوی، میرنجف؛ کهکی، فاطمه سادات؛ جلالیان، سید اسحاق (۱۳۹۸) ارزیابی عناصر مؤثر بر توسعه گردشگری شهری مطالعه موردی: شهر ارومیه، فصلنامه گردشگری شهری، دوره ۶، شماره ۲، صص. ۷۷-۶۱.
- ۲۸) مهندسین مشاور نقش جهان پارس (۱۳۸۹) طرح جامع شهر بجنورد، بخش ۱-۲، وزارت راه و شهرسازی.
- ۲۹) میرزایی اهرنجانی، حسن و امیری، مجتبی (۱۳۸۱) ارائه مدل سه‌بعدی تحلیل مبانی فلسفی و زیرساخت‌های بنیادین تئوری‌های مدیریت، دانش مدیریت، دوره ۱۵، شماره ۵۶، صص. ۲۱-۳.
- ۳۰) نادری، کاوه؛ بادکو، بهروز؛ حدیدی، مسلم؛ آزادی، سیامک؛ نجفی، پری؛ حامد، بیتا (۱۳۹۷) اولویت‌بندی راهبردی توسعه گردشگری به‌منظور تعیین جایگاه آن در برنامه‌های توسعه شهری (مطالعه موردی: استان کرمانشاه)، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دوره ۵۰، شماره ۳ (پیاپی ۱۰۵)، صص. ۵۸۹-۵۷۳.
- ۳۱) الوانی، سید مهدی و پیروزبخت، معصومه (۱۳۸۵) فرآیند مدیریت گردشگری، چاپ اول، تهران: انتشارات دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- ۳۲) هال، کالین مایکل و جنکینز، جان ام (۱۳۹۲) سیاست‌گذاری جهانگردی، ترجمه سیدمحمد اعرابی و داود ایزدی، چاپ ششم، تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.

References

- 1) Abbasi Karjegan, Davood. (2016) Designing and compiling an appropriate model of tourism management in Tehran, PhD thesis in Tourism Management, Allameh Tabatabaie University, Supervisor, Alamreza Kazemin and Mehdi Karroubi (in Persian).
- 2) Abdolmanafi, Tahereh. & Ezkia, Mostafa. (2011) Factors Affecting the Tourism Industry in the Rural Area of Kelardasht, Agricultural Extension and Education Research, Vol. 4, No. 1, pp. 111-97 (in Persian).
- 3) Aghajani, Masoumeh. & Farahanifard, Saeid. (2015) Religious Tourism and Effective factors on it (Case Study Iran), Quarterly Journal of The Macro and Strategic Policies, Vol. 3, No. 9, pp. 43-66 (in Persian).
- 4) Alvani, Seyed Mehdi. & Piroozbakht, Masoumeh. (2006) Tourism Management Process, First Edition, Tehran: Cultural Research Office Publications (in Persian).
- 5) Bazrafshan, Morteza. & Samani, Sahar. (2019) Factors Influencing the Development of Agritourism (Case study: Jahrom City), Tourism Management Studies, Vol. 14, No. 47, pp. 193-220 (in Persian).
- 6) beyzaie, mitra. & sedaghati, atefeh. (2019) Sustainable Tourism Development Planning: Identifying Basic Elements and Assessing Status (Case Study: Bojnord County), Geography and Environmental Planning, Vol. 30, No. 1, pp. 111-226 (in Persian).
- 7) Burns, Peter. (2011) An Introduction to the Anthropology of Tourism, translated by Hajar Hooshmandi, Second Edition, Tehran: Afkar.
- 8) Cheraghali khani, Ali. & Rezaali, Emad. & khoshlahje minoo, seyed ali. (2020) Ranking factors affecting the selection of tourist target location using the Dimatel model: A case study of tourism industry in Iran, Human Geography Research Quarterly, Vol. 52, No. 3, pp. 1071-1081 (in Persian).
- 9) Chris, R. (2012) Assisting the poor in China through tourism development: An view of research, Tourism Management, Vol. 33, pp. 239-248.
- 10) Delshad, Ali. (2017) The Analysis of Influential factors on Tourism Destination Development,

- Journal of Tourism and Development, Vol. 6, No. 1, pp. 135-149 (in Persian).
- 11) Eghbali, Marzieh. & Motavi, Sadruddin. & Janbaz Ghobadi, Gholamreza. & Gholami, Sara. (2021) Investigating the Effect of Social Dimensions of Urban Resilience on Sustainable Tourism Development Case Study: Mahmudabad City, Journal of Urban Tourism, Vol. 8, No. 3, pp. 16-11(in Persian).
  - 12) Fotros, Mohammad Hassan. & Imani Khoshkhou, Mohammad Hussein. & Sarlak, Ahmad. & Hosseini Salehi. (2021) A Comparativ Study the Impact of Effective Factors on International tourism in selected developed and developing countries (Dynamic Panel Data Approach) with emphasis on ICRG characteristic index (International country risk guide), Journal of Tourism and Development, Vol. 10, No. 3, pp. 1-15 (in Persian).
  - 13) ghasemi, Iraj. & Vashaqani Farahani, Glasa. (2018) Grid Analysis of Attractions in Tourism Planning (Case Study: Attractions in Kashan), Journal of Urban Tourism, Vol. 5, No. 1, pp. 21-34 (in Persian).
  - 14) Gibson, T.A. (2005) Selling city living: Urban branding campaigns, class power and the civic good, International Journal of Cultural Studies, Vol. 8, No. 3, pp. 259-280
  - 15) Hall, Colin Michael. & Jenkins, John M. (2013) Tourism Policy, translated by Seyed Mohammad Arabi and Davood Izadi, sixth edition, Tehran: Cultural Research Office (in Persian).
  - 16) Hekmatnia, Hasan. (2020) Evaluation of Effective Factors on tourism development of Meybod, Journal of Urban Tourism, Vol. 7, No. 2, pp. 71-84 (in Persian).
  - 17) Heydari Chianeh, Rahim. & Raheli, Hussein. & Fikri, Fatima. (2017) Evaluation of Urban Tourism Attractions Through Contingent Valuation Method (CVM), Shorabil Attractions Case Study in Ardabil, Journal of Urban Tourism, Vol. 4, No. 1, pp. 57-70 (in Persian).
  - 18) Huang, J. & Peng, K. (2012) Fuzzy Rasch model in TOPSIS: A new approach for generating fuzzy numbers to assess the competitiveness of the tourism industries in Asian countries, Tourism Management, No. 33, PP. 456-465.
  - 19) Inskip, E. (1991) Tourism planning: anintegrated and sustainabl development approach, Van Nostand Reinhold, New York.
  - 20) Javid, Majid. & Asadi, Hasan (2018) The Role of Mass Media in Sports Tourism Development, Sport Physiology & Management Investigations, Vol. 9, No. 4, pp. 29-43 (in Persian).
  - 21) Javid, Majid. & naghipoor, Behnam. & Almasi, Hassan (2015) Sport Tourism and the Economic Impacts on Host Communities, Sport Management Studies, Vol. 7, No. 32, pp. 13-32 (in Persian).
  - 22) Kilipivis, F. & Zardava, T. (2012) Developing sustainable tourism in a changing environment: issues for the tourism enterprises (travel agencies and hospitality enterprises), Procedia-Social and Behavioral Sciences, No.44, pp. 44-52.
  - 23) Kozhokulov, S. & Chen, X. & Yang, D. & Issanova, G. & Samarkhanov, K. & Aliyeva, S. (2019) Assessment of Tourism Impact on the Socio-Economic Spheres of the Issyk-Kul Region (Kyrgyzstan), Journal of Sustainability, Vol.17, No.11, pp.1-14.
  - 24) Mason, P. (2015) Tourism Impacts, Planning and Management, Butterworth Heinman, Routledge, London.
  - 25) Mirzaei Ahranjani, Hassan.& Amiri, Mojtaba. (2002) Presenting a three-dimensional model of analysis of philosophical foundations and basic infrastructures of management theories, management knowledge, Vol.15, No. 56, pp. 21-3 (in Persian).
  - 26) Morovat, Habib. & Salem, Ali Asghar. & khadem, mahboobeh. (2018) Identifying Effective Factors on Foreign Tourism Demand, Economics Research, Vol. 18, No. 69, pp. 275-306 (in Persian).
  - 27) Mousavi, Mirnajaf. & Jalalian, Is-haq. & kahaki, FatemehSadat (2017) Developing Scenarios of the Factors Affecting the Development of Tourism in West Azerbaijan Province Using the Scenario Wizard, Journal of Urban Tourism, Vol. 4, No. 3, pp. 49-61 (in Persian).
  - 28) mousavi, Mirnajaf. & kahaki, FatemehSadat. & Jalalian, Eshagh. ()Evaluation of Elements Affecting Urban Tourism Case Study: Urmia City, Journal of Urban Tourism, Vol. 6, No. 2, pp. 61-77 (in Persian).
  - 29) Movahed, Ali. & Javdan, Mojtaba. & Ghanipour, Marzieh. (2020) Analysis of Stakeholders' Perceptions of Tourism Impacts Sustainability in Lahijan, Journal of Urban Tourism, Vol. 7, No. 1, pp. 1-15 (in Persian).
  - 30) Naderi, Kaveh. & Badkou, Behroz. & Hadidi, Moslem. & Azadi, Siamak. & Najafi, Pari. & Hamed, Bita. (2018) Prioritization of Tourism Development Strategies to Determine its Role in Urban Development Plan (Case Study: Kermanshah Province), Human Geography Research Quarterly, Vol. 50, No. 3, pp. 573-589 (in Persian).

- 31) Naghsh Jahan Pars Consulting Engineers (2010) Bojnourd City Master Plan, Section 1-2, Ministry of Roads and Urban Development (in Persian).
- 32) Poloie, Keyvan. & Fazli, Safar. & Darvish, Farhad. & Baiat, Roholah. & Ghaderi, Esmaeil. (2019) Prioritizing factors affecting the development of health tourism industry in Iran in the 1414 horizons with the approach of interpretive structural modeling, *Journal of Tourism and Development*, Vol. 8, No. 3, pp. 1-29 (in Persian).
- 33) Qin, D. & Xu, H. & Chung, Y. (2019) Perceived impacts of the poverty alleviation tourism policy on the poor in China, *Journal of Hospitality and Tourism Management*, Vol.41, No. 1, pp.41-50.
- 34) Raina A. K. (2005) *Ecology, Wildlife and Tourism Development: Principles, Practices and Strategies*, Available at: <https://books.google.com>
- 35) rezaei, mohamadreza. & tazesh, Yousef. & hidari, aliakbar (2018) Analysis of Factors Affecting the Development of Tourism in Yasuj, the Capital of Nature of Iran, *Journal of Geographical Notion*, Vol. 10, No. 19, pp. 124-146 (in Persian).
- 36) SHahabadi, Abolfazl. & Sayyah, Ali. (2014) An Investigation on the Effects of Economic Infrastructure on Tourism:Panel Data Approach, *Tourism Planning and Development*, Vol. 2, No. 7, pp. 25-43 (in Persian).
- 37) Sholeh, Sohrabipour. & Majid, Javadi. (2014) Identification of External and Internal Factors of Sport Tourism in Hormozgan Province and Prioritization of Its Effective Indices Based on SWOT Model, *New Trends in Sport Management*, Vol. 2, No. 4, pp. 37-47 (in Persian).
- 38) Stecker, B. & Hartmann, R. (2019) Case Study: Balancing the Sustainability of Tourism in City Destinations—the Case of Dubrovnik. In: *Lund-Durlacher, Springer, Cham*.
- 39) talebi, hadis. & Modiri, Mahmood. & tarhani, farzad. (2017) Prioritize Components of Tourism Development in Iran with Fuzzy Hybrid MCDM Approach Case Study: Iran Cultural Heritage, Handicrafts and Tourism Organization, *Tourism Planning and Development*, Vol. 6, No. 20, pp. 94-114 (in Persian).
- 40) Tao, T,C, H. & Wall, G. (2009) Tourism as a Sustainable Livelihood Strategy, *Tourism Management Journal*, Vol 30, No.1, pp. 90-98
- 41) Tehran Cultural Heritage and Tourism Organization. (2006) *Comprehensive Tourism Development Plan of Tehran Province* (in Persian).
- 42) Timothy, Dallen, J. (2005) *Aspect of Tourism Shopping Tourism, Retailing and Leisure*, Channel View Publications, Toronto.
- 43) Tsai, Y-H. (2005) quantifying urban form: compactness' versus Sprawl, *Urban Studies*, Vol.42, Nol, PP.141 -16
- 44) Tuohy P. (2004) *Sustainable Housing*, Msc Thesis. ESRU, University of Strathclyde.
- 45) Wu, Y. F. & Xu, H. G. & Lew, A. A. (2015) Consumption-led mobilized urbanism: Socio-spatial separation in the second-home city of Sanya, *Mobilities*, Vol.10, No.1, pp.136-154.
- 46) Zarabadi, Zahra Sadat Saeedeh. & Abdollah, Bahar. (2014) Factors Affecting the Development of Tourism Industry in Chabahar Free Zone Using ANP Network Analysis Process Method, *Journal of Iranian Architecture & Urbanism (jiau)*, Vol. 4, No. 6, pp. 37-48 (in Persian).
- 47) ziya, effat. & Estelaji, Alireza. & Fallahtabar, Nasrollah. & shareeatpanahi, majid. (2019) Identify and analyze key factors affecting the sustainable development of tourism (Case study: Some Sara County), *Geographical Journal of Torism Space*, Vol. 8, No. 32, pp. 79-94 (in Persian).